

LATVIJAS BANKAS ĒKAI – 100

Latvijas centrālās bankas ēka Rīgā, K.Valdemāra ielā 2a ir celta pirms 100 gadiem kā īpaši bankas vajadzībām paredzēts nams. Kopš 1918. gada, kad tapa neatkarīga Latvijas valsts, šī nama vēsture saistās ar visiem lēmumiem par valsts finanšu sistēmas un nacionālās valūtas izveidi.

Latvijas Bankas galvenās ēkas ciemiņus uzreiz apbur ēkas plašums, greznā un reprezentatīvā kāpņu telpa un zāles, kā arī bankai raksturīgā vide, kas izpaužas zāļu iekārtojumā. Gan apjoms, gan greznais interjers uzsver ēkas funkciju un vairo bankas varenības iespaidu. Tuvojoties ēkas simtgadei, tapa vēsturnieces Maijas Āboltiņas pētījums "Latvijas Bankas ēka: celtniecības vēsture". Vēlamies interesentus iepazīstināt ar retāk šķirtajām ēkas vēstures lappusēm un pievērst uzmanību interjera elementiem.

Kā sākās būvniecība

Krievijas Valsts banka, kurai bija nepieciešama lielāka ēka, tās celtniecībai iegādājās 1 116 kvadrātasis (viena kvadrātass ir aptuveni četri ar pusi kvadrātmetri) lielu zemes gabalu, kas atradās ārpus Rīgas pilsētas mūriem izveidotajā pilsētas un Rīgas pils nocietinājumu sistēmas – tā saucamā Pilsgrāvja – teritorijā. Šīs vietas teritoriālo plānojumu un vizuālo ainu 18. gs. beigās fiksējis J. K. Broce. Zinātnieki secinājuši, ka tur redzamā "...būvmateriālu šķūņa, koka komēdiju nama un Citadeles ...rajonā tagad atrodas bankas nams K. Valdemāra ielā 2a" (skat. attēlu zemāk). Pirms jaunās ēkas celtniecības Valsts bankas Rīgas kantoris bija izvietojies Lielajā Pils ielā 12 – speciāli valsts bankas vajadzībām uzbūvētā ēkā, kas vēlāk tika nodota Valsts kases rīcībā, jo Valsts bankai telpas kļuva par mazu.

1901. gada maijā Valsts bankas Rīgas kantoris paziņoja Rīgas pilsētas valdei, ka sāk jaunās kantora ēkas izbūvi. Ēkas pamatu svinīga ielikšana notika 1902. gada 27. jūnijā (10. jūlijā). Ēkas celtniecības izmaksas lēsa ap 700 000 rubļu. Laikraksts "Рижский Вестник" 1902. gada 28. augustā šādi aprakstījis celtniecības gaitu:

"Vasaras laikā norit spraigi darbi Jēkaba laukumā pie pils. Līdz šim laikam (no 27. jūnija līdz 27. augustam) ēkai uzcelts pagraba stāvs, kur atradīsies naudas un vērtspapīru glabātava, arī pirmais stāvs un puse no otrā stāva. Visa ēka tiek celta no gaiši dzelteniem ķieģeļiem, kas tiek piegādāti no Valgundes ķieģeļu cepliem Jelgavas tuvumā. Vasaras sezonas darbos šeit nodarbināti vairāk nekā 100 strādnieku un ap 30 pajūgu, kas pieved celtniecības materiālus. Līdz ziemas iestāšanās laikam paredzēts ēku dabūt zem jumta. Tādā veidā ēka tiks atstāta līdz nākamajai celtniecības sezonai, lai izžūtu. Dienas strādnieku alga ir no 70 kapeikām līdz 1 rublim un 60 kapeikām (dienā). Ēka ir apjomīga un ķieģeļu mūris ir izturīgs. Ārsienas vietām ir biežākas par aršinu (viena aršina ir aptuveni 0.71 m)."

1905. gada janvārī ēku nodeva ekspluatācijā.

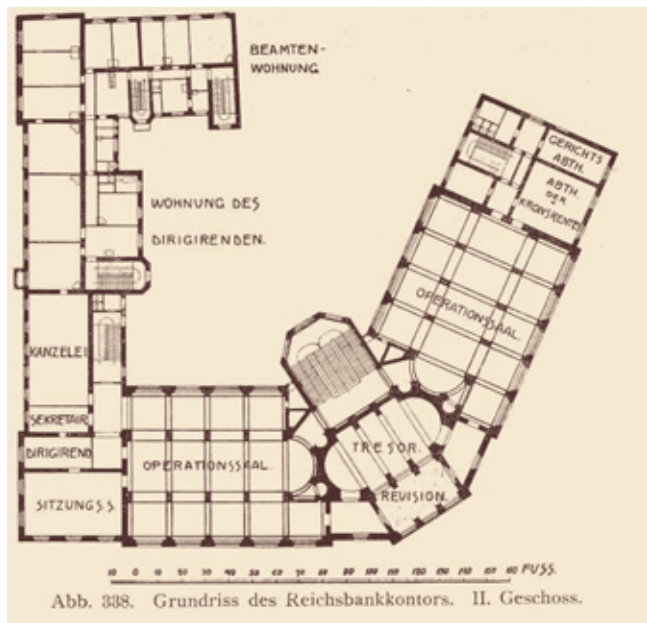

Bankas interjers

Bankas projekts bija veidots pēc Krievijas Valsts bankas pieņemtajiem tipveida būvnoteikumiem. Bankas telpu funkcionālo plānu izstrādāja pēc Valsts bankas arhitekta R. Goļeņiščeva skicēm. Dzīvojamās ēkas un pagalma ēkas plānu, kā arī fasādes un rotājumus visai būvei veidoja arhitekts Augusts Reinbergs (1860–1908), kuram bija uzticēts vadīt celtniecības darbus. Ēkas arhitekta gods tomēr atdodams Augustam Reinbergam, kam, kā minēts literatūrā, pieder visu fasāžu rasējumi, visi rotājumi, kā arī plānojums bankas dzīvojamai daļai un palīgēkām tās pagalmā.

Ēka celta tolaik bieži sastopamajā eklektisma stilā, fasāde veidota atturīgās Florences renesanses formās, ar to uzsverot valsts varas iestādes – bankas – monumentalitāti un svarīgumu.

1905. gadā periodiskais izdevums "Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau" par jaunuzcelto ēku rakstīja: "...Līdz ar savu atklāto novietojumu ēka visā tās apjomā brīvi paveras skatītāju acīm. Caur lielajiem apjomiem tiek iezīmēts teritorijas sabiedriskais raksturs: augstie un platie arkveidīgie

Bankas ēkas 2. stāva plāns, publicēts izdevumā "Riga und seine Bauten", 1905.

Skats uz bankas ēku. Pa labi pieminēklis, kas veltīts uzvarai pār Napoleonu 1812. gadā. (1910, LV KFFDA)

logi ļauj spriest par iekštelpu plašajām dimensijām, fasāžu iedalījums ar pedantiski izstrādātām detaļām pilnībā atklāj renesanses stilam raksturīgo izvēlēto arhitektūru."

Aiz ieejas pirmajā stāvā atrodas priekštelpa, garderobe un "...vestibils, kas ved tieši uz 11 pēdu (viena pēda ir aptuveni 30 cm) platām trīsjoslu galvenajām kāpnēm ar tumši pulētām beļģu marmora margām. ...Uz augstiem marmora pjedestāliem novietoti četri bagātīgi kandelabri. Šeit rodas iespaids, ka apmeklētājs atrodas plaši izbūvētā pilij līdzīgā ēkā."

Otrajā stāvā uz abām pusēm simetriski novietotas darījumu

zāles. "Tās ir zāles 65 pēdu garumā un 62 pēdu platumā, kuras no abām pusēm apgaismo lieli logi. Divu pilāru rindas sadala šīs telpas trīs jomas. ...Dominējošie griestu un sienu toņi visās telpās ir gaišās krāsās, kas telpām liek izskatīties vēl plašākām. Ģipša dekorējumi ir tikai galveno kāpņu telpā, galvenajās operāciju zālēs un konferenču zālē. Šajā izteiktajā telpu iekārtojuma vienkāršībā jo vairāk izceļas pedantiski izstrādātie stilistiskie profilējumi. Šī viendabīgā vienkāršība telpām vienlaikus piešķir harmonisku un cienīgu raksturu." Greznāki interjera rotājumi bija telpās, kuras izmantoja bankas apmeklētāji, kā arī sēžu zālē. Sienu un griestu dekorā

saskatāmas lauru lapu vītnes un vainagi, plīvojošas lentes, rozetes un pilnības ragi. Kā bankas simbolu (tirdzniecība) izmantoja Merkura cepures un kaduceja motīvu, bet tās varenību simbolizēja lauru lapu vainagi.

Interesanta, laikmetam raksturīga detaļa tā laika valsts iestāžu ēkās ir dzīvojamo telpu izbūve darbiniekiem. Arī bankas ēkā bija atsevišķs gar toreizējo Nikolaja ielu (tagad Valdemāra iela) izvietots dzīvojamais korpuss ar vadošo bankas ierēdņu dzīvokļiem, kas bija ierīkoti ar atbilstošu komfortu. Trešajā stāvā atradās ēdnīca, savukārt pagrabā bija bankas ierēdņu apkalpotāju un apsardzes darbinieku telpas. Ēkas pagrabstāvā bija izvietotas arī centrālapkures un ventilācijas iekārtas. Ar centrālapkuri – tikai dzīvokļos bija uzbūvētas podiņu krāsnis un plītis – bija novērsta nepieciešamība pēc atklātas uguns. Apgaismojums bija elektrisks. Telpās tika ieplūdināts iepriekš sasildīts un mitrināts, no putekļiem un gružiem atbrīvots gaiss.

Seifa pacelšana, 20. gs. 20. gadi. Darbus vada Rīgas atslēdznieku amata meistars Pauls Tilemanis. Viņa darbnīca, Anglikāņu ielā 3, pēc nacionalizācijas nodota Latvijas Bankai. Fotografiju Latvijas Bankai nodeva P. Tilemaņa meita 1993. gada 10. augustā.

Naudas transportēšana no Krievijas Valsts bankas Rīgas kantora uz pastu. (20. gs. sākums, LV KFFDA)

Ēkas pagalmā tika uzcelta palīgēka, kurā izvietoja stalli, ratnīcu un veļas mazgātavu. Īpaši drošības pasākumi tika lietoti, lai novērstu iespējamo ugunsgrēku vai aplaupšanu kases telpās, kuras bija ierīkotas ar aprēķinu, lai vēlāk papildinātu ar seifiem. Visās bankas telpās griesti un sienas bija celtas no nedegošiem materiāliem – ķieģeļiem un dzelzsbetona (Latvijas Banka bija viena no pirmajām būvēm Latvijā, kurā izmantots dzelzsbetons), jumts pilnībā veidots no dzelzs konstrukcijām.

Vēlākajos gados netika veiktas būtiskas ēkas pārbūves. Par laimi, ēka arī maz cietusi karos.

1911. gadā tika uzlabota un modernizēta ūdensapgādes un kanalizācijas sistēma. 1919. gada novembrī bankas ēkā bijusi izvietota pat Latvijas Pagaidu valdība, kas ir interesants un vēsturnieku retāk pieminēts fakts. Vēlāk, līdz 1936. gadam, ēkā atradās Finanšu ministrija, un no dibināšanas brīža – arī Latvijas Banka (kad tika uzcelta jauna ēka Smilšu ielā, Finanšu ministrija pārvietojās uz turieni). Līdz 20. gs. 30. gadu otrajai pusei ēka praktiski saglabāja sākotnējo plānojumu, tika papildināts un mainīts galvenokārt interjers. 1940. gada 27. martā ekspluatācijā nodeva gāzu drošu patvertni ēkas pagraba daļā.

*Latvijas Bankas operāciju zāle (30. gadi, V. Ridzenieka foto, LV KFFDA)
© Vilis Ridzenieks AKKA/LAA, Rīga*

*Latvijas Bankas seifu piepildīšana (30. gadi, V. Ridzenieka foto, LV KFFDA)
© Vilis Ridzenieks AKKA/LAA, Rīga*

Ar ko ir ievērojama Latvijas Bankas ēka

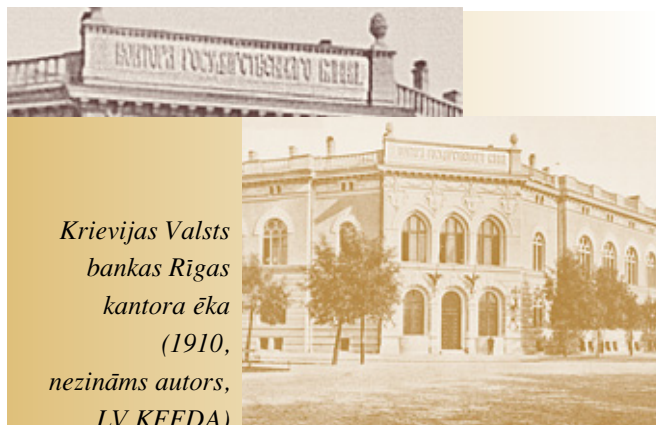
Pilsēt būvniecības vēstures kontekstā Latvijas Bankas ēkas fasādes dekoratīvā apdare ir raksturīgs un kultūrvēsturiski nozīmīgs arhitektūras piemineklis, kuram ir piešķirts valsts nozīmes valsts aizsargājama kultūras pieminekļa statuss. 1996. gadā veikta galvenās fasādes metālkalumu un citu metāla detaļu konservācija un restaurācija.

Ēkas inženiertehnisko risinājumu būvniecības speciālisti savukārt vērtē kā sava laika būvnozares avangardu – modernā apkures, vēdināšanas, gaisa režīma sistēma, kā arī pilnā elektrifikācija pirms 100 gadiem nebūt vēl nebija ikdiena.

Pēc mākslas vēsturnieces Vitas Bangas vērojuma, Latvijas Bankas ēka ir ornamentāli un dekoratīvi greznākā bankas ēka Latvijā, sevišķi izceļoties ar bagātīgo griestu dekorējumu. Vairāki bankas telpu interjera elementi ir kļuvuši par 20. gs. pirmās puses mākslas vēstures uzskatāmiem objektiem. Ekspertu skatījumā kultūrvēsturiski objekti, kuriem ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība un kuru saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskajām interesēm, ir: 6 podiņu krāsnis, no kurām viena, piemēram, atrodas mazajā sēžu zālē (firma *Zelm & Boehm*, 20. gs. sākums); 2 mēbeļu garnitūras (20. gs. sākums un 20. gs. 20. gadi); 6 durvju vērtnes ar kokgriezumiem un vitrāžām; bankas operāciju zāles galds (20. gs. sākums) un rakstāmgalds ar dekoratīviem veidojumiem (20. gs. 20. gadi); grāmatu skapis (20. gs. 30. gadi); keramikas vāze (19. gs. otrā puse); 5 apgaismes ķermeņu komplekti, kuros ietilpst lustras un bra (sienas gaismekļi) (20. gs. sākums); 2 gleznas (19. gs. beigas, vienas autors – *R. Vallier*, otra – nezināma autora darbs); 1 glezna (1936; autors *K. Melbārzdis*); rakstāmpiederumu komplekts "Naudas māte" (1938; autors *A. Brastiņš*). 2003. gadā pēc Latvijas Bankas pasūtījuma SIA "AIG" veica bijušās naudas glabātavas arhitektoniski māksliniecisko inventarizāciju. Inventarizācijas laikā fiksētas oriģināldetaļas un atsevišķi objekti četrās bankas telpās, to skaitā seifi, metāla skapji, ventilācijas lūkas un radiatori, kas saglabājušies no bankas celtniecības laika 20. gs. sākumā, kā arī no 20. gs. 20. gadiem.

Kopš atjaunota Latvijas Bankas darbība, tās darbinieki, piesaistot attiecīgos speciālistus, rūpējušies par ēkas uzturēšanu. Tā pakāpeniski remontēta un pielāgota mūsdienīgas centrālās bankas vajadzībām, saglabājot senatnes elpu un ar pietāti izturoties pret vecajiem mūriem. Jādomā, ka ēka stāvēs vēl vismaz 100 gadu. Šogad durvis vēršim plašam apmeklētāju lokam, kas senajā seifā ierīkotajā finanšu izglītības un informācijas centrā "Naudas pasaule" varēs iepazīties ar naudas pasaules noslēpumiem.

Pirms 100 gadiem celtā Latvijas Bankas ēka dzīvo savu dzīvi, saglabājot savu funkciju un reprezentējot valsts finanšu sistēmas stabilitāti līdz pat mūsdienām.

*Krievijas Valsts
bankas Rīgas
kantora ēka
(1910,
nezināms autors,
LV KFFDA)*

*Skats uz Latvijas valdības ēku pēc ciņas
ar bermontiešiem
(1919. gada novembris, V. Rīdzenieka foto,
LV KFFDA)*

© Vilis Rīdzenieks AKKA/LAA, Rīga

Materiāla tapšanā izmantots pēc Latvijas Bankas pasūtījuma 2004. gadā vēsturnieces Maijas Āboltiņas veiktais pētījums "Latvijas Bankas ēka: celtniecības vēsture" un tam pievienotie attēli, mākslas zinātnieces Vitas Bangas raksts "Rīgas banku interjeri" ("Latvijas Arhitektūra", Nr. 4; 1996), bijušā Latvijas Bankas prezidenta konsultanta Ēvalda Vēciņa raksts "Latvijas Bankas dibināšana un darbība (1918–1940)" ("Averss un Reverss" 5/1997), J. K. Broces zīmējums no Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas fondiem, attēls no izdevuma "Riga und seine Bauten" (1905), kā arī Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva (LV KFFDA) attēli.